

APPENDIX I Επίπεδο *Waystage*

ΑΜΑΛΙΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ, Πανεπιστήμιο Κύπρου

ΠΡΟΦΟΡΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΟΝΙΣΜΟΣ

Η επιτυχία της επικοινωνίας εξαρτάται από την ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς τον συνομιλητή του και να γίνεται με τη σειρά του κατανοητός από αυτόν. Είναι συνεπώς απαραίτητο οι ομιλητές να προφέρουν με τρόπο κατανοητό και οι ακροατές να προσπαθούν ενεργά να τους καταλάβουν, αλλά και να γνωρίζουν πώς να χρησιμοποιούν διορθωτικές διαδικασίες (π.χ. πώς να κάνουν διευκρινιστικές ερωτήσεις) ώστε να επιτυγχάνουν κατανόηση στις περιπτώσεις που μια πρώτη προσπάθεια για επικοινωνία αποδεικνύεται ανεπιτυχής. Η ευκολία στην επικοινωνία μεταξύ δύο ομιλητών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το κατά πόσον αυτοί μοιράζονται μια κοινή μορφή γλώσσας: οι ομιλητές της ίδιας διαλέκτου (π.χ. της Κρητικής) δεν δυσκολεύονται να κατανοήσουν ο ένας τον άλλο, οι ομιλητές όμως διαλέκτων που διαφέρουν πολύ η μια από την άλλη (π.χ. Κυπριακής και Ποντιακής) μπορεί να μην καταφέρουν να συνεννοηθούν.

Στις περισσότερες χώρες ωστόσο υπάρχει μια οικεία σε όλους και γενικότερα αποδεκτή γλωσσική ποικιλία, η *γλωσσική νόρμα* (την οποία συνήθως αποκαλούμε *γλώσσα*). Η νόρμα είναι η γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση, τη διοίκηση, τα μαζικά μέσα ενημέρωσης κλπ. Στις περισσότερες χώρες η νόρμα είναι η η γλωσσική ποικιλία που μιλιέται στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας από τους μορφωμένους ομιλητές της μέσης τάξης. Αυτό ισχύει και στην Ελλάδα όπου σήμερα νόρμα, αυτό που ονομάζουμε *Κοινή Νέα Ελληνική*, θεωρείται η ελληνική της μορφωμένης μέσης τάξης των μεγάλων αστικών κέντρων. Η μορφή αυτή της ελληνικής αποτελεί νόρμα τόσο όσον αφορά τη γραμματική και το λεξιλόγιο και όσον αφορά την προφορά.

Εκτός της Κοινής Νέας Ελληνικής υπάρχουν φυσικά και οι τοπικές διάλεκτοι, οι οποίες παραμένουν ζωντανές σε ολόκληρη την Ελλάδα και τον ευρύτερο ελληνόφωνο χώρο. Ο ξένος σπουδαστής ωστόσο καλείται να μάθει την Κοινή Νέα Ελληνική χωρίς διαλεκτικά στοιχεία στην προφορά.

ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ

Ως ομιλητές, οι σπουδαστές του επιπέδου *Waystage* θα πρέπει να προφέρουν τα ελληνικά έτσι ώστε να γίνονται κατανοητοί τόσο από τους φυσικούς ομιλητές της γλώσσας όσο κι από άλλους ξένους ομιλητές της.

Ως ακροατές, θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοήσουν φυσικούς ομιλητές από διάφορες περιοχές της χώρας (δηλ. ανεξαρτήτως κάποιας τοπικής προφοράς), όταν αυτοί μιλούν την Κοινή Νεοελληνική καθαρά και όχι ιδιαίτερα γρήγορα. Επίσης οι σπουδαστές θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοήσουν άλλους ξένους ομιλητές που η προφορά τους πλησιάζει αυτή των φυσικών ομιλητών.

Πιο συγκεκριμένα οι προσπάθειές τους θα πρέπει να εστιάζονται σε τρία επίπεδα: τους φθόγγους, το ρυθμό και τον επιτονισμό. Συνεπώς, οι σπουδαστές θα πρέπει να έχουν

- γνώση του φθογγικού συστήματος της γλώσσας,
- γνώση του βασικού ρυθμού της γλώσσας,
- γνώση των βασικών επιτονικών σχημάτων της γλώσσας και της χρήσης τους σε διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις.

ΦΘΟΓΓΟΙ

Το φθογγικό σύστημα της ελληνικής δεν παρουσιάζει ανυπέρβλητες δυσκολίες για τους ξένους σπουδαστές, αφού δεν περιλαμβάνει ιδιαίτερα σπάνιους ή δύσκολους φθόγγους. Ειδικά το φωνηεντικό της σύστημα ([a, e, i, o, u]) είναι το πιο συχνά απαντώμενο σύστημα φωνηέντων ανά τον κόσμο. Σύντομες και όχι τεχνικές περιγραφές του φθογγικού συστήματος της ελληνικής παρουσιάζονται στο Joseph and Fillipaki-Warburton (1987), Mackridge (1987), Φιλλιπάκη (1992) και Arvaniti (υπό εκτύπωση).

Τα παρακάτω είναι τα σημεία στα οποία οι σπουδαστές του επιπέδου *Waystage* θα πρέπει να επικεντρώσουν την προσοχή τους όσον αφορά το φθογγικό σύστημα της ελληνικής.

- Θα πρέπει να γνωρίζουν τους φθόγγους της ελληνικής και να μπορούν να προσομοιάσουν την ποιότητά τους στη δική τους ομιλία, συμπεριλαμβανομένων και των αλλαγών που υφίστανται ορισμένοι φθόγγοι ανάλογα με το περιβάλλον (πρβλ. την ποιότητα του χ στις λέξεις *χάρη* και *χέρι*).
- Θα πρέπει να γνωρίζουν τα κύρια σημεία στα οποία η προφορά της μητρικής τους γλώσσας διαφέρει από αυτή της ελληνικής και ιδιαίτερα τα σημεία που πιθανόν να αποφέρουν σύγχυση εάν μεταφερθούν από τη μητρική γλώσσα στα ελληνικά, όπως, θα ήταν η πιθανή σύγχυση των λ και ρ από Ιάπωνες και Κορεάτες σπουδαστές.
- Θα πρέπει να γνωρίζουν τη σχέση των γραφημάτων με τους φθόγγους που αντιπροσωπεύουν, ιδιαίτερα όταν τα γραφήματα και οι φθόγγοι δεν βρίσκονται σε πλήρη αντιστοιχία. Αυτό συμβαίνει με τα γραφηματικά συμπλέγματα *αι, ει, οι, υι, ου, μπ, ντ, γκ/γγ, τσ, τζ* που αντιπροσωπεύουν απλούς φθόγγους και τα "διπλά" σύμφωνα *ψ* και *ξ* που αντιπροσωπεύουν τα συμπλέγματα *π+σ* και *κ+σ* αντίστοιχα.

ΡΥΘΜΟΣ

Παρά το ότι πρόκειται για ένα μάλλον παραγνωρισμένο φαινόμενο, η γνώση του ρυθμού μιας γλώσσας είναι σημαντική γιατί επιτρέπει (ασυνείδητα) στον ομιλητή να οργανώσει ρυθμικά την ομιλία του με το σωστό τρόπο και έτσι τον καθιστά πιο κατανοητό στους συνομιλητές του. Ο λόγος είναι ότι η ομιλία αποτελεί συντονισμένη κίνηση των φωνητηρίων οργάνων, και όπως κάθε επαναλαμβανόμενη κίνηση μυών για συγκεκριμένο σκοπό (π.χ. βάδισμα, μάσημα) είναι ρυθμική. Αν και ο ρυθμός της ομιλίας δεν γίνεται συνειδητά αντιληπτός από τον απλό ομιλητή είναι ωστόσο έμφυτα κατανοητός από όλους μας, αφού άλλωστε τα χαρακτηριστικά του είναι αυτά που αξιοποιούνται στην ποίηση της κάθε γλώσσας.

Όπως ακριβώς ο ρυθμός στην ποίηση μπορεί να στηρίζεται σε διαφορετικές αρχές, όπως είναι ο αριθμός των συλλαβών ανά στίχο ή η εναλλαγή τονούμενων και άτονων συλλαβών, έτσι ακριβώς και ο ρυθμός της ομιλίας μπορεί να στηρίζεται σε διαφορετικές αρχές ανάλογα με τη γλώσσα (μέσα σε κάποια πλαίσια). Γενικά, ο ρυθμός των διαφόρων γλωσσών θεωρείται ότι κυμαίνεται μεταξύ του συνεχούς που ορίζουν δύο ακραίες κατηγορίες, ο τονικός και ο συλλαβικός ρυθμός. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τονικού ρυθμού αποτελούν τα αγγλικά, όπου οι τονούμενες συλλαβές παίζουν εξέχοντα ρόλο και οι υπόλοιπες συρρικνώνονται σε διάρκεια και ποιότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συλλαβικού ρυθμού αποτελούν τα γαλλικά, όπου όλες οι συλλαβές παίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο και δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους σε διάρκεια ή ποιότητα. Όσον αφορά το ρυθμό της ελληνικής, οι μελέτες είναι ελάχιστες και απευθύνονται κυρίως σε γλωσσολόγους (π.χ. Arvaniti, 1991; 1992; 1994). Ωστόσο, δύο από τα βιβλία που αναφέρονται παραπάνω, Joseph and Fillipaki-Warburton (1987) και Mackridge (1987), περιλαμβάνουν σύντομες παρουσιάσεις του τονισμού και ρυθμού της ελληνικής.

Ρυθμικά, τα ελληνικά βρίσκονται περίπου στη μέση του συνεχούς που ορίζουν ο τονικός και ο συλλαβικός ρυθμός. Κάθε λέξη έχει μία μόνο τονούμενη συλλαβή, ενώ οι υπόλοιπες είναι άτονες. Μοναδική εξαίρεση αυτής της αρχής αποτελεί ο *εγκλιτικός τόνος*, δηλ. ο τόνος που εμφανίζεται στα προπαροξύτονα που ακολουθούνται από εγκλιτικό (π.χ. ο *άνθρωπός μου*, *διάβασέ μου*) και τα παροξύτονα που ακολουθούνται από δύο εγκλιτικά (π.χ. *φέρε μού το*).

Φωνητικά, οι τονούμενες συλλαβές χαρακτηρίζονται από ελαφρώς μεγαλύτερη διάρκεια και ένταση σε σχέση με τις άτονες συλλαβές (προφέρονται δηλαδή με μεγαλύτερη αρθρωτική προσπάθεια). Οι άτονες συλλαβές *συνήθως* δεν αλλοιώνονται ποιοτικά τόσο πολύ όσο σε γλώσσες σαν τα αγγλικά. Συμβαίνουν βέβαια κάποιες αλλαγές (π.χ. απαλοιφή άτονων φωνηέντων), αλλά η γνώση τους ξεπερνάει το επίπεδο *Waystage*.

Οι *γραμματικές λέξεις* (άρθρα, προθέσεις, μόρια) συνήθως δεν τονίζονται στην ομιλία παρά το ότι ορισμένες από αυτές (π.χ. *από*) γράφονται με τόνο. Αντίθετα, τονίζονται πάντα τα μονοσύλλαβα ουσιαστικά και ρήματα, που δεν τονίζονται στην ορθογραφία. Έτσι στην πρόταση *Πέρασα από το Γιώργο σήμερα να του πω ένα γεια* τονίζονται στην ομιλία οι υπογραμμισμένες συλλαβές, ανεξάρτητα από την παρουσία ή όχι ορθογραφικού τόνου.

Όσον αφορά το ρυθμό, ο στόχος των σπουδαστών θα πρέπει να είναι η γνώση, κατανόηση και χρήση των πιο βασικών χαρακτηριστικών του ρυθμού της ελληνικής. Συγκεκριμένα οι σπουδαστές θα πρέπει

- Να γνωρίζουν ποια είναι η τονούμενη συλλαβή κάθε λέξης. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τις λέξεις που διαφέρουν μόνο στη θέση του τόνου και οι οποίες αφθονούν στα ελληνικά – π.χ. *χώρος* : *χορός*, *κάλλος* : *καλός*, *φιστίκια* : *φιστικιά* κλπ. – αλλά και για τις λέξεις στις οποίες ο τόνος δεν παραμένει σταθερός κατά την κλίση – π.χ. *η βιταμίνη* / *οι βιταμίνες* αλλά *των βιταμινών*.
- Να γνωρίζουν πώς να παράγουν διαφορετικά τις τονούμενες από τις άτονες συλλαβές (δηλ. δίνοντας στις τονούμενες μεγαλύτερη διάρκεια και ένταση).
- Να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν στην ομιλία τους τον κανόνα των εγκλιτικών.
- Να γνωρίζουν σε τι διαφέρει ο ρυθμός της μητρικής τους από αυτόν της ελληνικής και να αποφεύγουν τη χρήση στοιχείων ξένων προς το ρυθμό της ελληνικής, όπως είναι η πλήρης συρρίκνωση των άτονων φωνηέντων ή ο τονισμός κάθε λέξης στην τελευταία της συλλαβή από Άγγλους και Γάλλους ομιλητές της ελληνικής αντίστοιχα.

ΕΠΙΤΟΝΙΣΜΟΣ

Ο επιτονισμός είναι η μελωδία της ομιλίας. Η μελωδία βασίζεται στις αλλαγές στη *συχνότητα* της φωνής του ομιλητή και γίνεται αντιληπτή από τον ακροατή ως το *ύψος* της φωνής. Το ύψος της φωνής δεν μένει φυσικά σταθερό αλλά ανεβαίνει και κατεβαίνει ανάλογα με το τι μήνυμα θέλει να μεταφέρει ο ομιλητής μέσω του επιτονισμού. Οι αλλαγές αυτές στο ύψος της φωνής ονομάζονται μελωδικοί τόνοι και είναι δυνατόν να παρασταθούν ως μια καμπύλη με ανοδικά, καθοδικά και επίπεδα μέρη.

Στο επιτονικό σύστημα της ελληνικής οι περισσότερες τονούμενες συλλαβές σε μια πρόταση (βλ. παραπάνω) συνοδεύονται από μελωδικό τόνο. Επιπλέον, μελωδικοί τόνοι εμφανίζονται και στο τέλος επιτονικών ενοτήτων για να δηλώσουν, μεταξύ άλλων, τη συνέχεια ή το τέλος της εκφοράς (ανοδικός και καθοδικός τόνος αντίστοιχα). Παραδείγματος χάριν, στην πρόταση που παρουσιάζεται και παραπάνω, *Πέρασα από το Γιώργο σήμερα να του πω ένα γεια*, οι υπογραμμισμένες συλλαβές δεν τονίζονται απλώς αλλά συνοδεύονται και από ανοδικό μελωδικό τόνο, ενώ

η τονούμενη συλλαβή με τη διπλή υπογράμμιση συνοδεύεται από καθοδικό μελωδικό τόνο που δηλώνει το τέλος της πρότασης.

Προς το παρόν οι μελέτες του επιτονισμού της ελληνικής είναι λίγες και απευθύνονται κυρίως σε ειδικούς. Οι Joseph and Fillipaki-Warburton (1987) και Macckridge (1987) περιλαμβάνουν κάποιες σύντομες παρουσιάσεις [βλ. επίσης, Arvaniti (υπό ετοιμασία) και Arvaniti & Baltazani (υπό ετοιμασία)].

Όσον αφορά τον επιτονισμό, στόχος του σπουδαστή στο επίπεδο *Waystage* πρέπει να είναι τόσο το να αναγνωρίζει τα βασικά επιτονικά σχήματα της ελληνικής και να τα αναπαράγει στην ομιλία του, όσο και το να αναγνωρίζει τη χροιά που το συγκεκριμένο επιτονικό σχήμα προσδίδει στην πρόταση, αφού στα ελληνικά η ίδια πρόταση μπορεί να αποτελεί για παράδειγμα καταφατική δήλωση ή ερώτηση, ανάλογα με το επιτονικό σχήμα που χρησιμοποιείται. Συγκεκριμένα ο σπουδαστής θα πρέπει να μπορεί να αναγνωρίζει και να χρησιμοποιεί το σωστό επιτονικό σχήμα στις παρακάτω περιπτώσεις

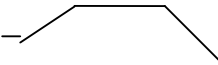
- σύντομες καταφατικές προτάσεις
- θέση του επιτονικού *πυρήνα* της πρότασης
- απλές αρνητικές προτάσεις
- ερωτηματικές προτάσεις μερικής αγνοίας
- ερωτηματικές προτάσεις ολικής αγνοίας
- διευκρινιστικές ερωτήσεις

(α) Σύντομες καταφατικές προτάσεις

Στις σύντομες καταφατικές προτάσεις όλοι οι μελωδικοί τόνοι εκτός του τελευταίου έχουν το ίδιο σχήμα, είναι δηλ. ανοδικοί σε όλη τη διάρκεια της τονούμενης συλλαβής; μετά από κάθε μελωδικό τόνο ακολουθεί κάθοδος με αποτέλεσμα η επιτονική καμπύλη να έχει κυματοειδές σχήμα. Οι μελωδικοί αυτοί τόνοι γίνονται συνήθως αντιληπτοί ως υψηλή συχνότητα στην τονούμενη συλλαβή (από ξένους ομιλητές μάλιστα, π.χ. Macckridge (1987), χαρακτηρίζονται ως απότομοι, χωρίς όμως αυτή η εντύπωση να ανταποκρίνεται στην εργαστηριακή εικόνα τους).

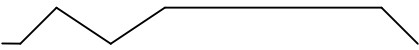
Ο πιο δυνατός από τους μελωδικούς τόνους, ο οποίος ονομάζεται *πυρήνας*, είναι ο τελευταίος τόνος της πρότασης. Στις καταφατικές προτάσεις χωρίς ιδιαίτερη έμφαση ο πυρήνας εμφανίζεται στην τονούμενη συλλαβή της τελευταίας λέξης της πρότασης. Ένα χαρακτηριστικό του πυρήνα είναι ότι η επιτονική καμπύλη δεν κατεβαίνει μεταξύ αυτού και του προτελευταίου τόνου, με αποτέλεσμα ο πυρήνας να ξεκινά με υψηλή συχνότητα και να ακολουθεί καθοδική πορεία¹, π.χ.

(1)

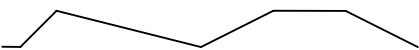
Ο Γιάννης έφυγε.

(2)

Η Μαίρη έφτασε καθυστερημένη.

(3)

Ο Κώστας και η Καίτη λείπουν.

¹ Οι υπογραμμισμένες συλλαβές είναι αυτές που φέρουν μελωδικό τόνο; η διπλή υπογράμμιση δείχνει τη συλλαβή που φέρει τον επιτονικό πυρήνα.

(β) Θέση του επιτονικού πυρήνα της πρότασης

Όταν σε μια πρόταση δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε κάποια λέξη, τότε ο πυρήνας είναι στη λέξη που φέρει έμφαση (με μαύρα γράμματα σε παραδείγματα 4 και 5). Ο μελωδικός τόνος που συνοδεύει την έμφαση διαφέρει από αυτούς που αναφέρονται στο (α). Συγκεκριμένα, στον εμφατικό μελωδικό τόνο η επιτονική καμπύλη ανεβαίνει απότομα κατά τη διάρκεια της τονούμενης συλλαβής, μένει ψηλά για ελάχιστο διάστημα, και κατεβαίνει πάλι απότομα. Μετά τη λέξη που φέρει έμφαση, η πρόταση προφέρεται με χαμηλό επιτονισμό χωρίς άλλους μελωδικούς τόνους, ακόμα και όταν ο επιτονικός πυρήνας βρίσκεται στην αρχή της πρότασης όπως στο (4).

(4)

Ο **Πέτρος** έφυγε χτες. [δηλ. όχι κάποιος άλλος]

(5)

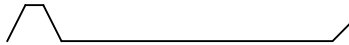

[Μα πώς να τον δεις εδώ;] Ο **Πέτρος** **απρώστησε** χτες.

(γ) Απλές αρνητικές προτάσεις

Οι απλές αρνητικές προτάσεις μοιάζουν με προτάσεις με έμφαση, όπου το ρόλο της έμφασης παίζει το αρνητικό μόριο. Με άλλα λόγια το αρνητικό μόριο φέρει τον πυρήνα της πρότασης με εμφατικό μελωδικό τόνο. Η τελική άνοδος, όπως στο (6), κάνει μια πρόταση να ακούγεται περισσότερο ευγενική από τον επίπεδο επιτονισμό του παραδείγματος (7).

(6)

Μην ανοίξεις το παράθυρο.

(7)

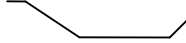

Δεν θα πάμε σινεμά.

(δ) Ερωτηματικές προτάσεις μερικής αγνοίας

Στις ερωτήσεις μερικής αγνοίας ο πυρήνας είναι στην ερωτηματική λέξη, πού, ποιος κλπ., η οποία έχει υψηλή συχνότητα. Στη συνέχεια η επιτονική καμπύλη ακολουθεί καθοδική πορεία με μια ελαφριά άνοδο προς το τέλος, συνήθως στην τελική μόνο συλλαβή.

(8)

Πότε έρχονται;

(9)

Πόσο το αγόρασες το βιβλίο;

(ε) Ερωτηματικές προτάσεις ολικής αγνοίας

Στις ερωτήσεις ολικής αγνοίας το επιτονικό σχήμα αποτελείται από ένα χαμηλό πυρήνα και από άνοδο και κάθοδο που εμφανίζονται διαδοχικά στο τέλος της ερώτησης (η τελική κάθοδος σε ερωτήσεις ολικής αγνοίας είναι χαρακτηριστική της ελληνικής αλλά και άλλων γλωσσών της Ανατολικής Ευρώπης). Το ακριβές επιτονικό σχήμα εξαρτάται από τη θέση της λέξης που ο ομιλητής θέλει να τονίσει περισσότερο, τη θέση δηλαδή του πυρήνα. Όταν ο πυρήνας **δεν** είναι η τελευταία λέξη, τότε η συχνότητα παραμένει χαμηλή από τον πυρήνα και μέχρι την τελευταία τονούμενη συλλαβή, με το τελικό ανοδικό-καθοδικό σχήμα να ξεκινά από την τελευταία τονούμενη συλλαβή και να επεκτείνεται μέχρι το τέλος της πρότασης. Το σχήμα αυτό φαίνεται στα παραδείγματα (10) και (11).

(10)

Κοιμήθηκε το μωρό;

(11)

Το θυμήθηκες το ανέκδοτο;

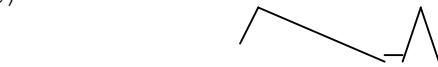
Αντίθετα, όταν ο πυρήνας και η τελευταία λέξη της πρότασης συμπίπτουν τότε όλο το επιτονικό σχήμα συγκεντρώνεται στο κομμάτι της πρότασης από την τονούμενη συλλαβή της τελευταίας λέξης μέχρι το τέλος, ενώ σε προηγούμενες λέξεις έχουμε μελωδικούς τόνους σαν αυτούς που αναφέρονται στο (α), όπως φαίνεται και στα παραδείγματα (12) και (13).

(12)

(στο ταξί) Είστε ελεύθερος;

(13)

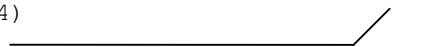

(σε κατάσταση) Είστε ανοιχιά;

(στ) Διευκρινιστικές ερωτήσεις

Οι διευκρινιστικές ερωτήσεις συχνά έχουν σταθερή συχνότητα, σε μέσο ύψος, και άνοδο στο τέλος, συνήθως από την τελευταία τονούμενη συλλαβή και έπειτα, όπως φαίνεται στο (14).

(14)

Πώς το είπατε αυτό παρακαλώ;

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Arvaniti, A. (1991) The phonetics of Modern Greek rhythm and its phonological implications. Ph.D. dissertation, University of Cambridge.

Arvaniti, A. (1992) Secondary stress: evidence from Modern Greek. Στο G.J. Docherty & D.R. Ladd [editors], *Papers in Laboratory*

- Phonology II: Gesture, Segment, Prosody*. Cambridge University Press, 398-423.
- Arvaniti, A. (1994) Acoustic features of Greek rhythmic structure. *Journal of Phonetics* 22: 239-268.
- Arvaniti, A. (υπό εκτύπωση) Illustrations of the IPA: Modern Greek. *Journal of the International Phonetic Association*.
- Arvaniti, A. (υπό εκτύπωση). The intonational phonology of Modern Greek.
- Arvaniti, A. & M. Baltazani (υπό εκτύπωση). Greek ToBI: intonational analysis and prosodic annotation of Greek spoken corpora.
- Joseph, B.D. and I. Philippaki-Warbuton (1987) *Modern Greek*. London: Routledge, Croom Helm descriptive grammar series.
- Mackridge, P. (1987) *Η Νεοελληνική Γλώσσα* (μετάφραση Κ.Ν. Πετρόπουλος). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Φιλιππάκη-Warbuton, Ειρ. 1992. *Εισαγωγή στη θεωρητική Γλωσσολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.